

VÖRÖS GABRIELLA***Szarmaták két folyó között. A kiskunhalasi Thorma János Múzeum római és római kori szarmata gyűjteménye (1–5. század)***

Opitz Archaeologica 21.

Martin Opitz Kiadó

Budapest–Kiskunhalas, 2022

207 oldal

ISBN 978 615 6388 18 6

Klasszikus archeologia. Ez a kifejezés jutott elsőként a recenzens eszébe Vörös Gabriella új kötetét elolvasva. Ha elszoktunk volna már ettől a műfajtól, vagy valaki soha nem is találkozott volna ezzel, nem árt emlékeztetni: ez bizony a klasszikus régészet. Ez az a módszertan, amelyet még a 19. század végén, a 20. század elején dolgoztak ki az európai régészet számos központjában, iskolájában, amelyre a tudomány hosszú évtizedekre épült, és amelyet generációról generációra adtak át a kutató oktatók a diákjaiknak. Vörös Gabriella a kiváló szegedi régészeti iskolában nőtt fel, olyan oktatók kezei alatt, akik maguk is hasonló szemlélettel közeledtek a szakmánkhöz. Ő maga pedig generációk egyetemi oktatójaként és kutatóként is kiválóan alkalmazta, amit nagynevű elődeitől megtanult, a régészet leglényegét: a leletcentrikus látásmódot. Erről már több művében is tanúbizonyságot tett, és a mostani, a kiskunhalasi gyűjteményt feldolgozó könyve is ezzel a szemléletmóddal készült el.

Vörös Gabriella érdekes és izgalmas témát választott, amikor hozzálátott a kiskunhalasi Thorma János Múzeum római és római kori szarmata gyűjteményének tanulmányozásához és feldolgozásához.

A könyv elejére a szerző kedvenc ókori elmélkedőjétől, a római császár Marcus Aureliustól származó idézet került mottóként az elmúlásról, a múlttól és arról, hogy az egykor élő emberek életének milyen piciny szeletét vagyunk képesek évezredek múltján rekonstruálni.

A szerző már a kötet elején meglepi az olvasót őszinteségével, amikor bevallja, hogy valójában a munka kezdetével döbrent csak rá arra, hogy ismeretlen területre tévedt, és mélységekbe ugrott fejest, amikor arra vállalkozott, hogy a számára nem ismert mennyiségű és összetételű halasi régészeti gyűjtemény római kori leletanyagát feldolgozza. Csak menet közben szembesült annak gazdagságával és ebből fakadóan a feladat bonyolultságával is. Persze teljesen nem volt ismeretlen terep számára egy kisvárosi múzeum régészeti gyűjteménye, hiszen évtizedekig vezette a szentesi múzeumot, amely nemcsak abban hasonlít a halasi múzeumra, hogy mindkettő festő nevét viseli, hanem a gyűjtemény méretét és történetét tekintve is sok hasonlóság fedezhető fel közöttük. Talán ennek is köszönhető, hogy a szerző nagy empátiával kutatta az intézmény történetét, és rendkívül otthonosan mozgott a gyűjteményben.

Menet közben formálódott tehát a tartalom, miként a kötet további szerzői is jóval a kezdetek után lettek részesei az alkotómunkának, amikor a szerző ennek szükségét látta.

Már rögtön a könyve legelején megismerhetjük Vörös Gabriella egyik legfontosabb szakmai alapelvét és a kötet vezérfonalát: egy gyűjtemény és az abban található műtárgyak tudományos feldolgozásának alfáját és ómegáját, a gyűjteményi leltárt. Ez bizony újdonság lehet a fiatalabb generációknak, mert lassan évtizedek óta kerülnek régészként a szakmába friss diplomások úgy, hogy nemhogy nem leltároznak, de sokan nem is rendelkeznek releváns tudással egy gyűjteményről vagy annak működéséről. Sőt talán olyanok is akadnak, akik muzeológia órán jártak utoljára múzeumi raktárban. Vagy azért, mert ahol dolgoznak, nincs is gyűjtemény, vagy azért, mert annyira specializálódtak a muzeológiai feladatok, hogy egy-egy nagyobb intézményben már nincs is arra lehetőség, hogy ott érdemi gyűjteményi ismereteket szerezzenek. A szerencsés kevesek az utóbbi másfél évtizedben a szegedi tanszéken szereztek diplomát, s ők éppen Vörös Gabriellától hallgathatták a muzeológia rejtelseit és szépségeit...

A leltár tehát a feldolgozás fő szervezőelve, a szerző azonban nem elégedett meg azzal, hogy az elődök által készített leltári bejegyzéseket automatikusan hasznosítsa, ennél sokkal tovább ment: komplex tartalmi revíziót is végzett, és ahol kellett korrigálta a téves leltári tételeket, ami hatalmas munka volt a tudományos feldolgozás mellett. A befektetett energia azonban meghozta gyümölcsét, és – ahogy azt a szerző is látja – ezzel a kötettel valóban bekerült a tudományos köztudatba a halasi gyűjtemény és különösen annak római és római kori szarmata leletanyaga. E hatalmas munkában azonban – mint máskor is – most is számíthatott segítő kezekre és szemekre, nem véletlen, hogy a segítők felsorolása közel egy teljes oldalt tesz ki (harminchét fő), nem is beszélve a társszerzőkről.

A könyv első nagy fejezetében a Múzeum római és római kori szarmata gyűjteményének történetét dolgozta fel a szerző. Ez önmagában is hatalmas munka, különös tekintettel arra, hogy Kiskunhalason már 1874 óta gyűjtötték a Gimnáziumban a környék régészeti emlékeit, és egészen napjainkig komoly és intenzív gyűjteményfejlesztő munka zajlik a halasi múzeumban. Vörös Gabriella itt is alapos kutatást végzett, részletesen

mutatja be a gyűjtemény személyi állományát, a gyűjtemény gyarapodásának fontos lépéseit, a múzeumi szakembergárda összetételét egészen napjainkig.

Részletesen bemutatja a környéken zajló régészeti topográfiai munkákat és ezek eredményeit, továbbá a modern kor legfontosabbá váló szakmai tevékenységét, a beruházásokhoz kapcsolódó megelőző feltárásokat és megfigyeléseket. Természetesen ismerteti a vizsgált területhez kapcsolódó tudományos kutatásokat is, melyeket egyébként betűről betűre ismer, és az eredményeket adekvátan hasznosítja.

A kötet legfontosabb fejezete a Katalógus, amely az összes feldolgozott lelet bemutatását tartalmazza. Ennek összeállítását, a leletek és a lelőköörülmények leírását Juhász Lajossal közösen végezték.

A bemutatás sorrendjét a gyűjtemény tagolása határozza meg, így elsőként a gimnáziumi, majd a numizmatikai gyűjtemény leleteit dolgozták fel, ezt követik az ismeretlen körülmények között bekerült leletek, míg végül a terepbejárás leletek kerültek sorra.

Elsőként azonban a bemutatott lelőhelyek listáját láthatjuk, amelynek egyik legfontosabb ismérve, hogy a hagyományos lelőhelynév mellett Vörös Gabriella használja a napjainkban rendszerszinten elengedhetetlen, a közhiteles lelőhely-nyilvántartás egyedi azonosítót is (= LH ID). Nagy szerencse, hogy a szerző odafigyelt erre, mert a szakirodalomban meggyökeresedett lelőhelyneveket sok esetben igen nehéz a nyilvántartott régészeti lelőhellyel azonosítani, különösen az eltérő névvariációk miatt. Vörös Gabriella azonban úgy döntött, hogy az egyazon lelőhelyről, de eltérő alkalmak során előkerült tárgyakat, amelyeket egyébként a lelőhely-nyilvántartás egyként kezel, külön-külön mutatja be, de természetesen mindegyiknél használja a lelőhely ID-t. Nyolc olyan lelőhelyet ismer, amelyeknek nincs azonosító számuk, de ezek többsége minden valószínűség szerint azonosítható, és valamelyik nyilvántartott régészeti lelőhellyel lehet azonos.

A katalógus leírásai minden igényt kielégítenek: természetesen tartalmazzák az összes irodalmi, leltári és adattári adatot is, és emellett a lehető legrészletesebb leírást is kapunk a lelőköörülményekről és egyenként a tárgyakról is, meghatározva az időrendi helyzetüket is. A precíz tárgyleírást gazdag illusztrációs anyag segít értelmezni, szerencsére a tárgyak fotói, rajzai mindig a leírások közelében tanulmányozhatók, megkönnyítve

ezzel az olvasó értelmezését is. A szerzők sok leletet közölnek vagy értelmeznek újra, sok esetben megerősítve vagy javítva a korábbi publikációk narratíváját: például a kelebiai-vermesjárasi aranyleletek esetében a korábbi értelmezés helyett inkább amellel foglalnak állást, hogy az aranytárgyak nem egy, hanem két feldúlt sírból származhatnak.

A feldolgozott leletek többsége kisebb-nagyobb bejelentésekből, leletmentésekből, vagy éppen ajándékként bekerült tárgyakból származik, de vannak olyan lelőhelyek is a katalógusban, amelyek akár több éven át tartó kutatásból származnak (Tázlár-Templomhegy), vagy éppen az utóbbi évtizedek nagy felületű megelőző feltárásai során kerültek elő (pl. Tompa-Elkerülő út, Kishunhalas-Tesco, Kishunhalas-Park Center).

Ezt követően egy terjedelmét tekintve nem hosszú, de annál több kutatói munkát igénylő fejezet következik, amelyben Vörös Gabriella bemutatja a Kishunhalas környékén végzett szisztematikus terepbejárások szarmata kori eredményeit. Három egyetemi szakdolgozat készült a vizsgált területről, Száraz Csilla Balotaszállítás, Bálint Marianna és Bató Szilvia Kelebia, Sipos Carmen és Jenei Anita pedig Zsana régészeti topográfiáját készítette el. A terepbejárások során gyűjtött leleteket egyenként nézte át és értékelte a szerző; eredetileg azzal a céllal elemezte őket, hogy a korszak települési képét megrajzolja. Ez csak részben sikerült, mivel a terepbejárások számos ok miatt nem szolgáltatnak teljes körű elemzéshez elegendő anyagot, mivel nem minden területet lehetett bejárni. Mindenesetre a tanulmányozott leletek között így is számos érdekes példány került elő, amelyek sok esetben akár időrendi megállapításokra is lehetőséget adtak a szerző számára.

A következő fejezetben jelen sorok szerzője egy hosszabb tanulmányban végezte el a vizsgált terület régészeti célú tájelemzését és tájértékelését, melyek alapvetően határozták meg a korszak megtelepedését és településtörténetét. A tanulmány elsősorban arra példa, hogy milyen – a hagyományos régészet eszköztárába tartozó – módszertannal lehet értelmezni, elemezni, megszólaltatni, beszéltetni a tájat, hogy ennek segítségével értsük meg működését, és ebben a logikus környezetben lássuk, láttassuk a régészeti korú településeket.

Visszavezetve az olvasót a leletek világába, elsőként a katalógusból már megismert kelebiai aranyak részletes elemzéséről olvashatunk. A legkorábbi szarmaták ún.

aranyhorizontjához tartozó női ékszerekről meggyőzően tisztázta a szerző, hogy valószínűleg nem egy, hanem két sírból kerülhettek elő, és a leletegyüttes minden egyes elemét részletesen elemezve vázolta fel az elhunytak és közösségük társadalmi helyzetét és kapcsolati hálóját is, nem beszélve a korabeli elit viseletéről.

A fejezet zárógondolata száz százalékgig Vörös Gabriellát, az oktatót, a pedagógust, a tanítványai sorsát egyengető kutatót idézi: a jövő nemzedékébe vetett hitét, hogy lesznek majd, akik megoldják azt, amire neki/nekünk már nincs válasza/unk. És rögtön zárásként látjuk is ennek gyakorlati megvalósulását: ezt a fejezetet egykori tanítványa, Korom Anita, a korszak értője és művelője lektorálta és esetenként javította.

A következő fejezet kiválóan érzékelteti milyen fantasztikus „kincsek” és hozzájuk kapcsolódó témák fedezhetők fel egy kevésbé ismert múzeum gyűjteményében. A szerző ugyanis a szarmata kori viselet és harcászat egy unikális darabjával, a sarkantyúkkal foglalkozott, amit kiváló dramaturgiai érzékkel vezetett fel ezzel a kérdéssel: „Miért? Volt nekik?” Naná, mondhatnánk, a csölyospálosi 4. sírból megismert sarkantyúpár ugyanis az egész szarmata Barbaricum unikális és izgalmas lelete, mely mindenképpen megért egy önálló fejezetet. Vörös Gabriella a kérdés jelentőségét felmérve a lehető legalaposabban járja körül a témát és elemzi a ritka leletet. Megtudjuk, hogy a lovaglásban jártas szarmaták már a keleti szállásaikon kapcsolatban voltak sarkantyút használó germán népekkel, így igen valószínű, hogy tőlük vették át ennek használatát. A funkciót másolták, de egyedi, azaz csak rájuk jellemző sarkantyútípust fejlesztettek ki saját használatra a Kárpát-medencében. Részletes elemzésében a tárgytypussal kapcsolatban felmerülő minden kérdésre választ kapunk, ami fontos fejezete lesz a kutatástörténetnek. A teljességre törekvés jegyében az eddig előkerült, közölt és közöletlen párhuzamokat is részletes leírja, elemzi, tipológiai és viselettörténeti szempontból is vizsgálta a szerző.

Utolsó elemző fejezetét a kunfehértói emailos római fibuláknak szentelte Vörös Gabriella, és noha bevallása szerint nem tartja magát fibulaszakértőnek („mert annak születni kell”), mégis kiváló elemzést kapunk a készítésükről, a rómaiakkal való kapcsolatokról, a fibulaviselés szokásairól és a nemek közötti eltérő használatról.

A következő két fejezetet Juhász Lajos jegyzi. Előbb a gyűjtemény ókori érméiről kapunk rövid, de tartal-

mas elemzést, majd a Soltszentimrén előkerült római díszpáncéltöredékről olvashatunk egy igen izgalmas elemzést. A fantasztikus lelet értékét mi sem igazolja jobban, minthogy a Római Birodalom határán kívül mindössze három díszes mellpáncél vagy páncéltöredék ismert. Ráadásul a háromból kettő egymáshoz igen közel került elő, hiszen Orgovány éppen szomszédos Soltszentimrével, és ez a tény mindenképpen kiemeli a vizsgált terület jelentőségét és aktív kapcsolatát a Római Birodalommal.

Az elmúlt évtizedekben a klasszikus bölcsészeti eredetű régészetből leginkább interdiszciplináris tudomány lett, ezért ma már elképzelhetetlen bármilyen feldolgozás antropológusok vagy éppen archeozoológusok bevonása nélkül. Így van ez a halasi kötetben is: Marcsik Antónia és Molnár Erika a hajdan itt élő szarmata népesség embertani jellegzetességeit dolgozta fel a környéken feltárt néhány temetőrészlet embertani leletei alapján. A feldolgozás módszertana itt is klasszikus (metrikus/morfológiai, paleopatológiai), mint a kötet minden egyes tanulmánya esetében. A megvizsgált húsz egyén csontanyagmennyisége ahhoz mindenképpen kevés, hogy teljes képet kaphassunk a korabeli népességről, de ahhoz már elegendő, hogy a fontosabb jellegzetességeik segítségével az itteni népesség beilleszthető legyen a szarmata kori populáció általános képébe.

Bárány Annamária a településfeltárásokon előkerült állatcsontleletek között is ritkaságszámba menő kuty- és macskaleleteket vizsgálta meg. Arra a következtetésre jutott, hogy a kutyák az ún. szarmata 2. számú csoportba sorolhatók, ahol középmagas, arányos testű és erőteljes koponyájú egyedeik ismertek, amelyek minden valószínűség szerint őrző-terelő feladatot láthattak el. Ez utóbbi eredmény fontos adalék lehet a nép gazdálkodási tevékenységéhez, illetve részben az életmódjához is.

Rendkívül izgalmas, s a szarmata emberek érelmévilágát is némiképp megvilágítja a Tázlár-Templomhegyen feltárt macskalelet, amelyet egy önálló sírgödörben temettek el, ráadásul – mint az emberek esetében – egy edényt is helyeztek a sírgödörébe. Az edény vizsgálatát már egy másik tanulmányban végezte el Hamar Edina, Torma Andrea és Vörös Gabriella. Maga a rítus egyedülálló, és nyilvánvalóan a macska iránti odaadás ékes bizonyítékaként lehet felfogni. Az edény azonban nem tartalmazott semmi olyan maradványt, amelyből ételmelléklet adására lehetne következtetni, hasonlóan az

elhunytak mellé helyezett túlvilági útravalóhoz, ezzel egy „romantikus” szál kiaknázatlan maradt.

Két nagyon izgalmas tanulmány zárja a leletanyag beható elemzését Vörös Gabriella tollából. Az első azt vizsgálja, hogy milyen nyomai lehetnek annak, hogy a szarmaták saját fibulakészítő műhelyeket működtettek, amihez egy igen gyenge minőségű és ritka típust elemez beható részletességgel. A típus egyedisége és „minősége” előhozta a szerzőben a kutatói szkepszis minden egyes fázisát, ami a kis híján a megoldhatatlan „mekekukák” dobozába röpítette a tárgyat. Azonban mégis sikerült rálelnie a megoldásra egy igen izgalmas és élvezetes elemzéssel, melyből kiderül, hogy valószínűleg olyan termékről van szó, amely egyértelműen igazolja, hogy helyi kézművesek készíthették a tárgyat, nem pedig távoli profi mesterek, akiknek minőségi áruitól jelentős különbözik ez a fibula. A tárgy jó bizonyítéka a saját kézműiparnak, amiből az is logikusan következik, hogy egy gyengébb minőségű termék kapcsán korántsem kell mindig idegen eredetre vagy a barbároknak silány minőségben gyártó római műhelyre gyanakodnunk készítési helyként. A szerző e felvetése azonban magával vonta azt is, hogy véleménye alátámasztására át kellett tekintenie a fémművesség a korszakból eddig ismert nyomait annak érdekében, hogy lássa, technológiailag egyáltalán képesek voltak-e ilyen termékeket előállítani. Az eredmények biztatóak, de – mint írja – még nem dőlhetünk hátra. „Majd a jövő generációja megoldja, és hátradőlve olvashatjuk majd elégedetten az eredményeiket” – teszi a hozzá a recenzens.

Vörös Gabriella tehát kihívások sorozatát vállalta, amikor elfogadta Szakál Aurél múzeumigazgató felkérését a Thorma János Múzeum szarmata kori leletanyagának feldolgozására. Múzeumtörténet, gyűjtemény, telepkerámia, sokszor kibogozhatatlan lelőköri körülmények, emailos fibula, sarkantyú és saját helyi fémművesség megoldandó problémája is elhomályosul azonban a kötet végére, ahol – végre – a kerámiák is sorra kerülnek. Nem is a kerámiák, hanem a készítési helyük, mert zársként ezzel a nem kis feladattal kellett szembenéznie a szerzőnek. Valóban nincs helyi kerámiakészítés a szarmata korban, mint azt a halasi gyűjtemény fantasztikus szépségű néprajzi korú kerámiáinál Szakál Aurél már előre vetítette Vörös Gabriellának? Miért, nem volt nekik? – kérdezhetnénk hűledezve Vörös Gabriella módjára. Akkor sem, ha minden tisztességes múzeu-

mi raktárban hatalmas mennyiségben találhatók szarmata telepkerámiák, és a polcok roskadoznak a szürke korongolt kerámiák súlya alatt? Fibulát tudtak otthon bütykölni, de kerámiát nem? Az élénk tárt válasz valószínűleg a szarmata kor kutatásának egyik legfontosabb tudományos kérdése lesz a jövő nemzedékei számára: honnan, mely kerámiacentrumokból látták el tömegével a szarmaták népét több évszázadon keresztül az egész Alföldön? A talajtan, a nyersanyagnyerőhelyek feltérképezése és az újkori fazekasságról szóló ismereteink alapján ugyanis a szerző joggal jutott arra a következtetésre, hogy bizony távoli műhelyek termékei jelennek meg mindenütt a szarmata Barbaricumban. Távolban gyártják tehát a kerámiát, mert csakis ott készíthetik őket, ahol megfelelő agyag áll rendelkezésre, majd innen hordják szerteszét a legeldugottabb falvaikba is. Ez a megállapítás a korszak termelő- és ellátórendszerének tökéletes megszervezését sejteti, olyan szervezettséget, amit eddig nem tudtunk a szarmaták népéről.

A hatalmas munkát és a könyvet egy vérbeli oktató nem is zárhatja másként, mint azzal, hogy az utolsó élményt, az utolsó babérok learatását átengedi tanítványának, Walter Dorottyának, akivel egy érdekes barangolást teszünk a szarmata kori konyhában és étkezésben. Az írott és a régészeti források segítségével sorra veszi azokat az alapanyagokat, amelyeket biztosan ismertek és használtak a korban, illetve bemutatja az élelemtermelés, -feldolgozás és a főzés eszközeit is.

Noha a könyv címe az 1–5. századot öleli fel, a halasi leletanyag segítségével valójában mégsem tudjuk meg, mi történt az 5. században a szarmaták népével, mivel a gyűjteményben nincsenek olyan leletek, amelyek ehhez adattal szolgálnának. Mindössze néhány kerámia keltezhető az 5. századra, ezek többsége azonban terepbejárásból származó felszíni lelet, amelyek ritkán alkalmasak történeti kérdések elemzésére. Mindössze egy kései római import ólomházas edény és két bepecsételt díszítésű edénytöredék tehető erre a korszakra a halasi gyűjtemény összes lelete közül. A könyv zárófejezetében Vörös Gabriella ezek bemutatásával már átvezet minket a szarmatákat követő népek történetébe.

A szerző és a szerkesztő egy közös irodalomjegyzéket szerkesztett a kötet végére, ami szerencsés gondolat volt. Arról nem is beszélve, hogy a számos tanulmányt ez is egy közös tartalomná gyúrja.

Vörös Gabriella stílusa élvezetes, logikája, elemzése és értelmezése magas színvonalú, a könyve pedig – noha tudományos igényességű – közérthető, könnyen olvasható. Az a kitárulkozó őszintesége pedig, amellyel megosztja az olvasóval a kutatás nehézségeit, kicsit be is vonva a kutatás folyamatába, egészen egyedi.

A Martin Opitz Kiadó Opitz Archaeologica-sorozata a magyar régészettudomány fontos fóruma lett az elmúlt évtizedben. A kötetek vizualitása remekmű, tördelésük, szerkesztésük és nyomdai kivitelezésük – már megszoktuk – igen magas színvonalú, amiben elévülhetetlen érdemei vannak Bertók Krisztina szerkesztőnek. A kötet készítői között ki kell emelnünk még Lintner Zoltán fényképész remek fotóit és Kiss-Bíró Gyöngyvér tárgyrajzait.

Végül, de nem utolsósorban ki kell emelnünk Szakál Aurél múzeumigazgató szerepét a kötet létrejöttében. A Thorma János Múzeum néprajzos igazgatója az elmúlt két és fél évtizedben fantasztikus tudományos és tudományszervezési munkát végzett annak érdekében, hogy Kiskunhalas múltját a lehető leggazdagabban feldolgozza. Felkérésére és biztatására született meg Révész László tollából a város környéki honfoglalás kori lelőhelyek tudományos feldolgozása, Hatházi Gábortól pedig a környék kun lelőhelyeinek monográfiája is. Emellett számos könyv, tanulmánykötet szerkesztőjeként és aktív kutatóként is nagyon sokat tett annak érdekében, hogy Kiskunhalas múltját minél alaposabban megismerhesük. Az általa gondozott kiadványok mennyisége és gazdag tartalma nemcsak egy megyei hatáskörű múzeum, de akár egy országos múzeum teljesítményéhez is méltó lehet. Igazolva azt, hogy egy kisváros közgyűjteménye is betöltheti egy igazi tudományos centrum szerepét, és nem kell megelégednie kevéssé fajsúlyos teljesítménnyel.

Szakál Aurél nemcsak tudományszervezőként írta be magát a hazai muzeológia nagykönyvébe, hanem azzal is, hogy a gyűjtemény rendezésével, egy új múzeumi épületrész felépítésével és a „rég” múzeum korszerűsítésével igazi kulturális centrumot hozott létre Kiskunhalason, nem beszélve arról, hogy a halasiak egy igazi közösségi térrel is gazdagodtak ezáltal. Talán ennek is köszönhető, hogy Vörös Gabriella könyvének bemutatóját és a könyvhöz kapcsolódó kamarakiállítás megnyitóját nagyon nagy figyelem kísérte a halasiak

részéről, nagyon sokan jöttek el a jeles eseményre. Abba a múzeumba, amelyet hosszú évek alatt, neves elődeit követve Szakál Aurél töltött meg pezsgő élettel. Annak a könyvnek a bemutatójára, melynek ötlete szintén az övé volt.

Otthon lenni egy gyűjteményben, magabiztosan uralni, kezelni, kordában tartani és persze hasznosítani minden egyes információt, a legapróbbat is úgy, hogy egyetlen kézzel formált díszítetlen oldaltöredék sem

úszhatja meg a beható tanulmányozást, és a sok köbméternyi kerámiából egy sem maradhat ki. Még egy bütök sem. Mert abban is benne van a történelem. És ha benne van, akkor azt Vörös Gabriella meg is írja. Köszönet érte!

Szalontai Csaba
Magyar Nemzeti Múzeum
szalontai.csaba@mnm.hu